

УДК 351.145

*Л. В. Антонова,
д. держ. упр., професор,
професор кафедри обліку і аудиту,
Чорноморський національний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2975-6453>*

*Л. М. Івашова,
д. держ. упр., професор,
професор кафедри публічного управління та митного адміністрування,
Університет митної справи та фінансів, Дніпро, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3176-919X>*

*А. В. Антонов,
д. держ. упр., професор,
професор кафедри економічної безпеки, публічного управління та адміністрування,
Державний університет "Житомирська політехніка", м. Житомир, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0495-7056>*

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.17.87

ПРОБЛЕМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

*L. Antonova,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Accounting and Auditing of the Petro Mohyla Black Sea National University,
Mykolaiv, Ukraine*

*L. Ivashova,
Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Public Administration and Customs Administration,
University of Customs and Finance, Dnipro, Ukraine*

*A. Antonov,
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Professor of the Department of Economic Security, Public Administration and Management
of the State University "Zhytomyr Polytechnic", Zhytomyr, Ukraine*

PROBLEMS OF DECENTRALIZATION AND DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE: SOCIAL ASPECTS

Статтю присвячено визначенню соціального аспекту проблематики в розвитку територіальних громад в Україні. Визначено, що одним із ключових етапів у розумінні багатогранності проблеми забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад є аналіз кризь призму концепції сталого розвитку. Названа концепція, яка першочергово виникла як модель економічного зростання, з урахуванням природних ресурсів та екологічної безпеки, в подальшому перетворилася на комплексний підхід до безпечного та стабільного існування суспільства, охоплюючи різні аспекти, серед яких соціальні, економічні, екологічні. Зокрема, соціальний аспект зазначеної концепції сталого розвитку підкреслює важливість забезпечення стабільності соціальних та культурних підсистем, а також зниження кількості конфліктів між людьми. Пріоритетним завданням розвитку суспільства є збереження життя та здоров'я людей, а право на безпеку має бути одним з основних невідчужуваних прав. Встановлено, що забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад відбувається через реалізацію соціаль-

ної політики держави. Головним суб'єктом цієї політики є держава, котра встановлює її загальні цілі та пріоритети, завдання для їх реалізації, а також принципи впровадження. Таким чином, політика забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад є цілеспрямованою діяльністю держави в соціальній сфері, спрямованою на досягнення певних цілей. Доведено, що одним з головних принципів реалізації місцевого самоврядування повинен бути принцип врахування колективно-локальних інтересів у межах територіальних громад. Це має відповідати загальновизнаним світовим стандартам забезпечення місцевої демократії. Зроблено висновок про те, що основним рушієм для подальшого проведення реформи децентралізації та закріплення набутків по відношенню до стійкого соціально-економічного розвитку на рівні територіальних громад є стратегічно скерований процес з урахуванням актуальних потреб громади.

The article is devoted to defining the social aspect of issues in the development of territorial communities in Ukraine. The article defines that one of the key stages in understanding the multifacetedness of the problem of ensuring social stability at the level of territorial communities is the analysis through the prism of the concept of sustainable development. The named concept, which first emerged as a model of economic growth, taking into account natural resources and environmental safety, later turned into a comprehensive approach to the safe and stable existence of society, covering various aspects, including social, economic, and environmental. In particular, the social aspect of the mentioned concept of sustainable development emphasizes the importance of ensuring the stability of social and cultural subsystems, as well as reducing the number of conflicts between people. The priority task of the development of society is the preservation of life and health of people, and the right to security should be one of the basic inalienable rights. It was established that ensuring social stability at the level of territorial communities occurs through the implementation of the social policy of the state. The main subject of this policy is the state, which establishes its general goals and priorities, tasks for their implementation, as well as implementation principles. Thus, the policy of ensuring social stability at the level of territorial communities is a targeted activity of the state in the social sphere, aimed at achieving certain goals. It has been proven that one of the main principles of implementing local self-government should be the principle of taking into account collective and local interests within territorial communities. This should meet the generally recognized international standards for ensuring local democracy. It was concluded that the main engine for the further implementation of the decentralization reform and consolidation of gains in relation to sustainable socio-economic development at the level of territorial communities is a strategically directed process taking into account the current needs of the community.

Ключові слова: територіальна громада, регіон, органи публічної влади, соціально-економічний розвиток, децентралізація, соціальне забезпечення, соціальна відповідальність, соціальна політика держави.

Key words: territorial community, region, public authorities, socio-economic development, decentralization, social security, social responsibility, social policy of the state.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ В ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Реформа децентралізації в Україні являє собою приклад переходу до демократичних характеристик, де громадяни на рівні громад мають можливість визначати базові проблеми та найбільш важливі потреби, які можуть бути вирішені на місцевому рівні. Для забезпечення ефективності та результативності діяльності органів публічної влади у сферах культури, освіти, охорони здоров'я, виховання, соціального забезпечення необхідно здійснити відповідні зміни як у функціональних, так і в структурних та організаційних механізмах місцевого самоврядування. Соціальний аспект на рівні територіальних громад є одним із пріоритетних напрямів досліджень, спрямованих на наукове осмислення та аналітичний супровід реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Особливо це є актуальним для базового рівня територіальної організації влади та, відповідно, первинного суб'єкта місцевого самоврядування — територіальної громади.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження різних аспектів проведення реформи децентралізації та розвитку територіальних громад за останні роки стало одним з найбільш актуальних напрямів наукової роботи. Серед учених, котрі присвятили свої праці зазначеній проблематиці, можна відзначити таких, як: О. Бобровська [1], Є. Бородін [2], М. Ващенко [5], Н. Волощенко [5], І. Дробуш [4], Є. Забарна [16], Т. Заяц [17; 18], О. Карпець [12], Г. Краєвська [18], В. Медвідь [5], А. Михненко [7], М. Назаров [8], Т. Парамзіна [10], А. Полторак [11], Н. Пилипенко [5; 12],

В. Пилипенко [5; 13], Т. Устік [5], І. Чуп [3]. Багатоаспектність питання зумовлює необхідність систематичного розгляду з метою актуалізації інформації, котра використовується теоретиками та практиками. Серед цього одним з важливих виступає соціальний аспект.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є визначення соціального аспекту проблематики в розвитку територіальних громад в Україні в умова децентралізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реформа децентралізації в Україні із самого свого початку має на меті покращення системи місцевого самоврядування, а також активізацію ролі територіальних громад у процесах суспільного розвитку. Важливо дослідити фундаментальні принципи, за якими функціонує система місцевого самоврядування в розвинених країнах, зокрема щодо забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад та її впливу на стабільність рівня всієї держави.

Одним із ключових етапів у розумінні багатогранності проблеми забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад є аналіз криз призми концепції сталого розвитку. Названа концепція, яка першочергово виникла як модель економічного зростання, з урахуванням природних ресурсів та екологічної безпеки, в подальшому перетворилася на комплексний підхід до безпечного та стабільного існування суспільства, охоплюючи різні аспекти, серед яких соціальні, економічні, екологічні. Зокрема, соціальний аспект зазначеної концепції сталого розвитку підкреслює важливість забезпечення стабільності соціальних та культурних підсистем, а також зниження кількості конфліктів між людьми. Пріоритетним завданням розвитку суспільства є збереження життя та здоров'я людей, а право на безпеку має бути одним з основних невідчужуваних прав [3].

З урахуванням цих принципів, функціонування територіальних громад має спрямовуватись на розвиток та стабілізацію соціально-економічних процесів. Для цього адміністративні зміни та механізми управління владних органів на рівні територіальних громад повинні сприяти створенню таких умов. При формуванні стратегій соціально-економічного розвитку територіальних громад важливо користуватись досвідом успішних трансформацій у розвинених країнах [21].

Забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад відбувається через реалізацію соціальної політики держави. Головним суб'єктом цієї політики є держава, котра встановлює її загальні цілі та пріоритети, завдання для їх реалізації, а також принципи впровадження. Таким чином, політика забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад є цілеспрямованою діяльністю держави в соціальній сфері, спрямованою на досягнення певних цілей, які:

- адаптовані до конкретних історичних і політичних обставин;
- забезпечені необхідними організаційними та фінансовими ресурсами;
- спрямовані на конкретні соціальні результати [3].

Ефективність упровадження соціальної політики держави залежить від рівня добробуту громади, стану у сфері освіти, загального здоров'я населення, соціальної стабільності та конструктивних взаємин між представниками різних соціальних груп.

Ефективна соціальна політика на будь-якому рівні передбачає достатні та ефективно використовувані фінансові ресурси, які спрямовані на впровадження соціальних програм. Забезпечення обсягу необхідних фінансових ресурсів більшою мірою залежить не тільки від держави або територіальних громад, а й має враховувати роль приватного сектора, громадських організацій та благодійних фондів. У процесі модернізації діючої системи місцевого самоврядування в Україні місце територіальних громад у впровадженні соціальної політики зростає, що, у свою чергу, сприяє створенню умов для соціальної стабільності. Тому цілком розумним є використання провідного світового досвіду для успішного вирішення завдань з урахуванням особливостей українського суспільства.

У розвинених країнах були створені такі моделі соціальної держави: ліберальна, консервативна та соціально-демократична [1]. Кожна з цих моделей має свої особливості, зокрема стосовно суб'єктів, які забезпечують соціальну стабільність, обсягу охоплення населення та доступності соціальної підтримки (табл. 1).

Класичні моделі соціальної держави, що наведені вище, ніде у світі не реалізуються в чистому вигляді, оскільки вони виступають лише ідеальними типами. Кожна з цих моделей має свої недоліки та переваги. Стосовно практичної діяльності органів місцевого самоврядування в розвинених країнах у сфері соціального забезпечення, ними постійно реалізуються заходи для оптимізації функціонування соціально-економічної системи громад як базису для гарантування соціального забезпечення громадян. Це виступає джерелом соціальної підтримки на рівні громади та забезпечення соціального захисту населення. Крім цього, прослідковується розвиток державно-приватного партнерства, що спрямовано на інституціоналізацію соціально-економічних зв'язків у громадах.

Проблема формування основ соціального забезпечення на рівні територіальних громад є актуальною не лише для України, а також для країн Європейського Союзу. Так, у країнах ЄС вона має тісний зв'язок із проблемою ресурсного та інституційного забезпечення соціально-економічних процесів і необхідністю знаходження відповідних обсягів інвестицій, які спрямовуються на забезпечення прогресивного розвитку територіальних громад. Це означає, що дана проблема наявна як у розвинених державах, так і в державах, що перебувають у стадії розвитку.

Попри певну автономність, інтереси територіальних громад є частиною загальнодержавних соціальних інтересів, котрі реалізуються в межах інтересів усього суспільства. Суспільні та державні інтереси залежать від економічного становища різних соціальних груп, включаючи територіальні громади. Проте, ці інтереси не обмежуються лише економічними аспектами, адже вони також виражаються в настроях, поглядах, емоційних реакціях, ідеології та інших аспектах. Тому дуже актуальним стає питання щодо формування локально-індивідуальних і локально-групових інтересів та їх подаль-

Таблиця 1. Характерні особливості моделей соціальної держави

Модель	Характеристика
Ліберальна	Модель спрямована на зниження ролі держави в соціальному забезпеченні та покладає основний акцент на самообслуговування незахищених верств населення. Ця модель передбачає адресну соціальну допомогу, спрямовану на найбідніших, а фінансується соціальними страховими механізмами. Мінімальні соціальні гарантії забезпечуються за рахунок державних та місцевих бюджетів. Для успішного функціонування ліберальної моделі необхідні висока економічна активність та прозорість економічних відносин. Однак, в умовах економічного спаду ця модель може стати менш ефективною, оскільки зменшується фінансування державних соціальних програм та приватної участі, що призводить до погіршення життя найбідніших верств населення. В державі, де діє ліберальна модель, роль самоврядних органів у процесі забезпечення соціальної стабільності на рівні територіальних громад обмежується забезпеченням інтересів окремих представників громади та інститутів громадянського суспільства у взаєминах з органами публічної влади.
Консервативна	При впровадженні консервативної моделі розв'язання соціальних проблем забезпечується злиттям суспільних зусиль, з активною участю відповідних органів публічної влади. Уряд використовує повною мірою потенціал соціального партнерства, відповідні інституції до комплексного механізму погоджування інтересів представників різних сторін взаємодії. У цій моделі роль держави є значно вагомішою, оскільки спостерігається рівність між обсягами бюджетного забезпечення заходів соціального характеру і страхових внесків; головні шляхи перерозподілу знаходяться в межах органів державної влади або під їх безпосереднім контролем, особливо стосовно великих підприємств та організацій. Водночас держава ставить за мету сприяти системі страхового захисту. Через це розмір соціальної допомоги перебуває в пропорційній залежності із доходами громадян та, відповідно, розмірами страхових внесків.
Соціально-демократична	Соціально-демократична модель впроваджує оригінальну систему соціального забезпечення. Вона надає провідну роль державі і забезпечує базовий захист для всіх громадян країни з державних і місцевих бюджетів, які формуються з податків, а також обов'язкових платежів. Ця соціальна політика спирається на концепцію соціальної солідарності, де соціальний захист позиціонується як колективна проблема суспільства, а не окремих його представників. Соціально-демократична модель заснована на встановлених принципах соціального захисту, серед яких слід виділити такі: для всіх представників громади характерною є однакова соціальна цінність у суспільстві, незалежно від вікових чи функціональних обмежень, влада не може дозволити собі відмовитися від окремих громадян і повинна забезпечувати для них умови та надавати рівні можливості для забезпечення власних потреб; надання соціальних послуг громадянам тільки на добровільних засадах. Головними цілями державної соціальної політики за цієї моделі є створення умов для загальної зайнятості, а також вирівнювання доходів громадян і зменшення дистанції між прошарками суспільства відповідно до рівня доходу. Велика увага приділяється місцевому самоврядуванню, яке визначає його роль, та системі функціонуючих суб'єктів соціального забезпечення на рівні територіальних громад [7].

шого узгодження для створення загального соціального інтересу.

Особливу важливість має розуміння індивідуальних і групових інтересів жителів територіальних громад. При цьому варто зазначити, що висвітлення даної проблеми не передбачає їхнього поєднання. Поляризація інтересів представника громади та інтересів територіальної громади, а також автоматична систематизація колективно-локальних та індивідуально-локальних інтересів допомагають визначити базові складові системи інтересів на місцевому рівні, а також дійти висновку про гармонійну взаємодію, кооперацію між ними, що в кінцевому результаті сприяє інституціоналізації муніципальних інтересів особистості в широкому розумінні [4].

Ідея місцевого самоврядування передбачає активну участь людей у вирішенні питань місцевого значення. Її суть полягає у створенні умов, за яких кожна людина управляє самою собою. Забезпечення участі те-

риторіальних громад у процесі прийняття важливих рішень гарантує досягнення основоположної цілі — самостійне та відповідальне управління місцевими справами.

Місцеве самоврядування, котре визначається як управління самим собою, включає усвідомлену та цілеспрямовану діяльність представників територіальних громад відносно поліпшення умов свого існування, формування відповідних соціально-економічних умов для забезпечення гідного життя. Це можливо тільки за активної участі всіх представників територіальної громади у вирішенні місцевих питань. Отже, одним з основних принципів реалізації місцевого самоврядування повинен бути принцип врахування колективно-локальних інтересів у межах територіальних громад. Це має відповідати загальноновизначаним світовим стандартам забезпечення місцевої демократії [16].

Під час визначення колективно-локальних інтересів соціального характеру слід враховувати саму природу місцевого самоврядування та його основний об'єкт — питання місцевого значення, які не менш важливі для людей, ніж соціальні інтереси та потреби, і залежать від рівня розвитку суспільства і держави в цілому. Разом з тим особливо важливим є те, що будь-який соціальний інтерес має бути заснований на законних інтересах окремої особистості.

Реалізація соціальних інтересів на рівні територіальних громад спрямована на вирішення соціальних проблем і вимагає активної участі в цьому процесі самої громади, представницьких органів місцевого самоврядування та організацій самоорганізації населення. Це сприяє формуванню громадянського суспільства в Україні.

Громадянське суспільство є сферою, де конфлікт між інтересами окремої особи та загального суспільства з'являється і вирішується: індивідуальний інтерес посту-

пається інтересам суспільства, і ця взаємодія здійснюється за допомогою інститутів, через які взаємодіє держава. Реалізація ідеї громадянського суспільства пов'язана з оптимізацією соціальної організації суспільства через пошук нових цінностей унікальності особистості в цілому суспільстві за допомогою модернізації моделей соціального забезпечення у державі [13].

Поєднання колективно-локальних та індивідуально-локальних інтересів проявляється особливо яскраво в реалізації соціальної функції місцевого самоврядування на рівні місцевих територіальних громад. Під час формування громадянського суспільства важливим є впровадження принципу соціального партнерства, що

передбачає налагодження плідної взаємодії між органами влади, суб'єктами господарської діяльності та представниками територіальних громад, їх представницькими органами, що діють виключно в інтересах територіальних громад. При цьому одним із завдань є забезпечення балансу між загальносуспільними інтересами та інтересами окремих територіальних громад чи їх представників, що характеризується оптимальним співвідношенням таких інтересів при виробленні соціальної політики та прийнятті відповідних рішень. Таке поєднання соціальних інтересів суспільства та територіальних громад, а також їх взаємопоєднання є визначальною умовою для створення умов соціальної стабільності та розвитку на рівні територіальних громад [22].

Для ефективної реалізації колективно-локальних та індивідуально-локальних інтересів соціального характеру та задоволення соціальних потреб громад необхідно вживати такі заходи, як:

- підтримка діяльності різних громадських організацій;
- охоплення територіальних громад у процесі розробки та громадської експертизи законодавчих актів і локальних нормативно-правових документів, включаючи програми соціального розвитку;
- створення механізму для укладання договорів з державним та соціальним замовленням;
- створення різноманітних консультативно-дорадчих органів, серед яких експертні ради, комісії тощо;
- стимулювання створення фондів для фінансування соціальних потреб для впровадження в життя програм соціально-економічного розвитку [17].

Через це основною метою оптимізації територіальної організації влади та системи місцевого самоврядування є створення умов для реалізації колективно-локальних та індивідуально-локальних інтересів соціального характеру і покращення якості життя мешканців міст, селищ та сіл. Це досягається створенням умов, що сприяють економічному та соціальному розвитку територіальних громад і їх представників, а також забезпеченням координації зусиль публічних органів влади, спрямованих на забезпечення доступності соціальних послуг для представників територіальних громад.

Реформи у сфері адміністративно-територіальної організації та децентралізації в Україні розпочалися в 2014 р. після прийняття "Концепції реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади" [15], а також законів України, таких як "Про співробітництво територіальних громад" [20] та "Про добровільне об'єднання територіальних громад" [19]. Окрім того, було внесено зміни до Податкового і Бюджетного кодексів щодо регулювання фінансових потоків із забезпечення центру та місцевих територіальних громад. Однак значна частина представників керівництва територіальних громад, зокрема тих, що розташовані на сільських територіях, не була повністю готовою до таких змін, оскільки ці перетворення потребують зовсім інших підходів до управлінських рішень та прийняття відповідальності за свої дії. Наразі дуже важливим є визначення стратегічних напрямів розвитку територіальної громади з врахуванням громадської думки місцевого населення.

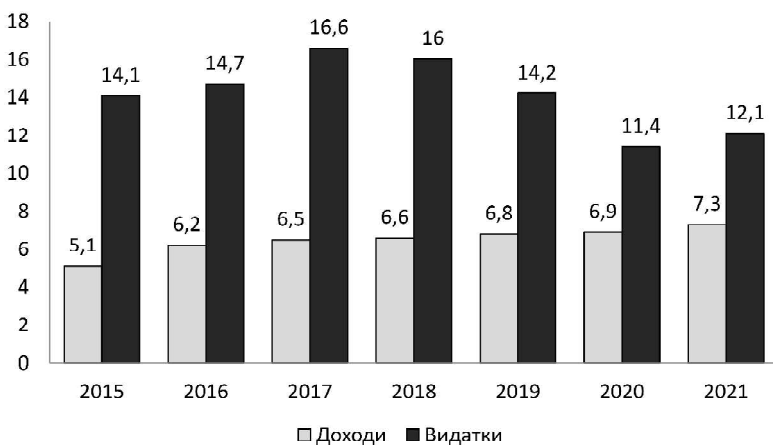

Рис. 1. Частка доходів та видатків місцевих бюджетів у ВВП України (%)

Джерело: [6].

Досвід країн Європейського Союзу підтверджує, що лише з акцентуванням на власні зусилля територіальні громади мають перспективу забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток. За період проведення децентралізації відбувається поступове зростання частки власних доходів місцевих бюджетів в Україні (рис. 1).

Основним рушієм для подальшого проведення реформи децентралізації та закріплення набутих по відношенню до стійкого соціально-економічного розвитку на рівні територіальних громад є стратегічно скерований процес. Прийняття стратегічних документів місцевого соціально-економічного розвитку повинно базуватися на:

- врахуванні політичних, соціально-економічних, демографічних, екологічних факторів тощо;
- використанні конкурентних переваг територіальної громади;
- максимальному залученні всіх зацікавлених сторін, що включає різноманітні інтереси та погляди всього населення територіальної громади [12].

Важливим є вивчення думки громадськості щодо місцевого соціально-економічного розвитку, яке забезпечує цінну інформацію для місцевої влади, інвесторів, міжнародних організацій та інших зацікавлених сторін для прийняття адекватних та обґрунтованих рішень.

Результати соціологічного опитування показали, що найбільші проблеми, котрі хвилюють громадян, мають економічний характер: високий рівень безробіття та низький рівень доходів. Наступними за значущістю виступають проблеми, пов'язані з низьким рівнем розвитку та незадовільним станом інфраструктури, особливо на рівні невеликих населених пунктів. На третьому місці респонденти вказали відсутність умов для самореалізації та недостатню активність і підприємливість мешканців. Соціальні питання, такі як медичне обслуговування, освіта, сервіс та послуги, виявилися на задньому плані. Окремо слід відзначити, що під час розробки стратегічних планів соціально-економічного розвитку територіальної громади 71,0% опитаних віддають перевагу питанням економічного характеру, тоді як 43,1% надають перевагу проектам соціально-культурного спрямування [5].

Зумовлено вищезазначене, очевидно, тим, що для більшості населення країни, особливо на сьогодні, вкрай

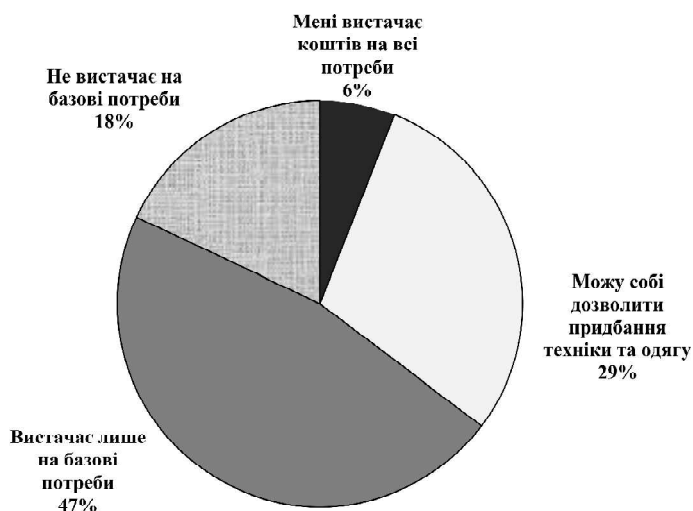

Рис. 2. Результати опитування респондентів щодо їх соціально-економічного становища

Джерело: [8, с. 56].

важливим є питання фінансово-економічного забезпечення. Разом з тим можна говорити про те, що за умов економічного зростання будуть збільшуватись надходження до бюджету. Це, у свою чергу, має створювати базис для зміцнення системи соціального забезпечення, у тому числі й на рівні територіальних громад. Реформа децентралізації та оптимізація системи публічного управління зумовили потребу в розробці стратегічних програм розвитку територіальних громад. Серед них особливо важливі розвиток підприємницького середовища та підтримка малого бізнесу. Такі умови мають сприяти вирішенню економічних проблем громади, збільшенню податкових надходжень та створенню нових робочих місць, а також у подальшому забезпечать вирішення значної кількості питань соціального характеру. Навіть при наявності песимістичних настроїв серед місцевого населен-

ня, більшість з них готова активно брати участь у реалізації стратегічних програм соціально-економічного розвитку на рівні територіальних громад.

Вищевикладене підтверджують результати окремих соціологічних досліджень. Згідно з отриманими висновками можна стверджувати, що низький рівень соціально-економічного захисту населення, котре проживає у територіальних громадах недалеко від регіональних центрів, виступає одним з основних факторів, який заважає забезпеченню соціальної стійкості на рівні територіальних громад. Відповідно до результатів опитувань, 64,7% респондентів оцінюють власне соціально-економічне становище негативно. Так, 46,7% респондентів задовольняють лише базові потреби, а 18% зазначили, що їм навіть не вистачає на такі базові потреби, як харчування, комунальні послуги, ліки та інше (рис. 2). Лише приблизно третина опитаних (29,3%) має можливість дозволити собі придбання техніки та одягу, і тільки 6% з опитаних впораються з усіма своїми потребами за наявних коштів [8, с. 56].

Окремо можна говорити про відповіді на питання "Чи існує загроза для Вас особисто від...". Вони дають підстави стверджувати про важливість економічних питань у порівнянні з іншими (рис. 3).

На сьогодні основні недоліки у функціонуванні територіальних громад такі:

- існує неузгодженість між першочерговими потребами громад та діями місцевої влади, які спрямовані на їх задоволення;
- відсутність ефективно діючих механізмів зворотного зв'язку між органами публічної влади та громадою;
- низький рівень якості адміністративних та соціальних послуг за оцінками місцевого населення;
- складнощі кадрового забезпечення на рівні місцевих органів влади, особливо у невеликих населених пунктах [11].

Чи існує загроза для Вас особисто від...

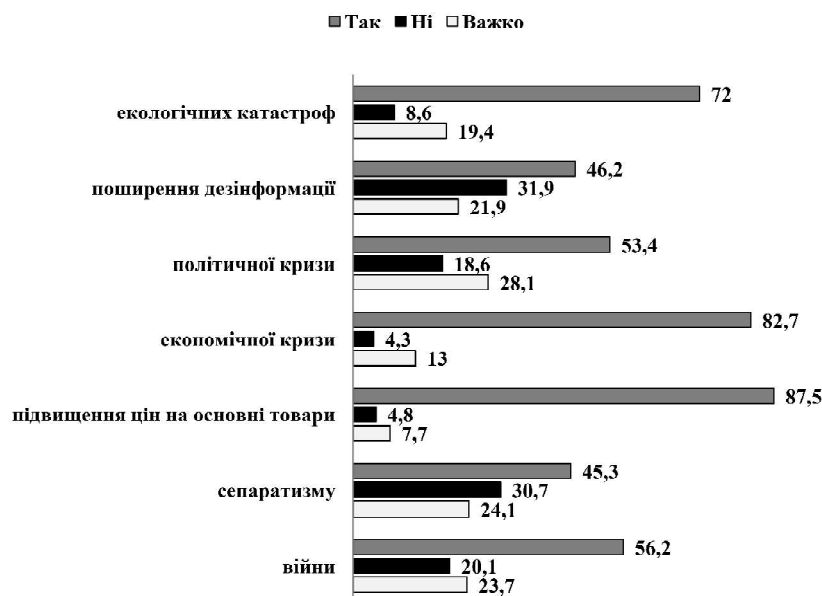

Рис. 3. Пріоритетність загроз для населення на рівні територіальних громад

Джерело: [8, с. 57].

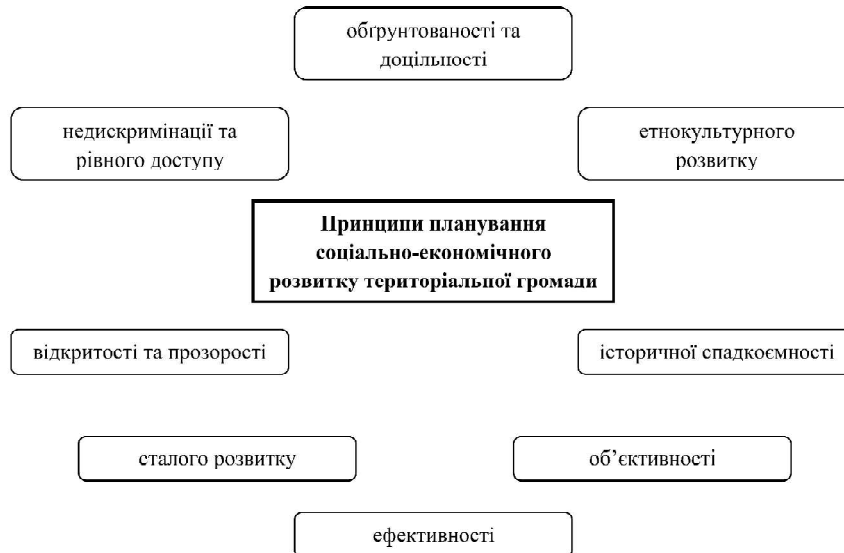

Рис. 4. Принципи планування соціально-економічного розвитку територіальної громади

Джерело: [9].

Реалізація однакових програм соціально-економічного розвитку на території всієї держави є складною і не завжди раціональною, оскільки кожен регіон або територіальна громада має свої особливі потреби та вимагає окремо визначених дій з боку органів публічної влади різних рівнів. Саме з цією метою було прийнято рішення створити об'єднані територіальні громади та делегувати певні повноваження на місця. Для оптимізації процесу контролінгу та визначення динаміки розвитку територіальних громад Міністерство розвитку громад та територій України є відповідальним за моніторинг соціально-економічного розвитку територій, визначає рейтингову оцінку регіонів і розраховує індекс регіонального людського розвитку [14].

У процесі планування соціально-економічного розвитку територіальної громади повинні бути застосовані визначені принципи, як показано на рис. 4.

Зазначені принципи передбачають те, що планування базуватиметься на:

- об'єктивній інформації та реальних цілях;
- економічній обґрунтованості заходів з реалізації;
- повній поінформованості громадян;
- врахуванні прав та свобод усіх суб'єктів;
- побудові ефективних механізмів;
- врахуванні позитивного вітчизняного та закордонного досвіду;
- збереженні матеріально-духовної культури;
- врахуванні перспектив на майбутнє.

Вироблення планів і розробка програм соціально-економічного розвитку на рівні окремих територіальних громад мають поєднання із системою прогнозування соціального та економічного розвитку держави в цілому. Вироблення, прийняття та впровадження програм соціально-економічного розвитку, як на рівні всієї країни, так і на рівні окремих територіальних громад, чутливі до впливу різноманітних чинників, таких як:

- політичні фактори, які можуть включати нестабільну політичну ситуацію в країні та вплив міжнародних організацій на функціонування органів публічної влади і держави в цілому;

— екологічні аспекти, включаючи природні явища, катаклізми та інші фактори, пов'язані з навколишнім середовищем;

— фінансово-економічні чинники, такі як світові, регіональні та місцеві кризи, проблеми стабільності економіки та міцності грошової одиниці;

— соціальні аспекти, які включають демографічні показники та інші соціальні зміни [10].

Ці фактори можуть впливати на процес розробки та реалізації програм розвитку, а тому важливо враховувати їх при плануванні стратегій соціально-економічного розвитку громад. Вищезазначене виступає ще одним доказом того, що ухвалення однотипних програм соціально-економічного розвитку є неприйнятним через те, що кожна місцевість та територіальна громада вимагає від представників органів публічної влади особливих дій у напрямі вироблення оригінальних програм соціально-економічного розвитку. Це, у свою чергу, має створювати належні умови для ефективної системи соціального забезпечення на рівні територіальних громад.

У цьому аспекті актуалізується дотримання принципів соціальної відповідальності, що, передусім, викликано підтримкою глобальних ініціатив та акцентом у державній політиці на формування партнерських відносин між державою, підприємницьким сектором та суспільством. Розглядаючи соціальну відповідальність як соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, варто у практичній площині публічно-управлінських відносин зосереджувати зусилля на формуванні дієвого механізму соціального контролю, здатного через забезпечення регуляції процесів життєдіяльності людини і підтримання суспільного порядку на засадах сталого розвитку розв'язувати проблематику відповідальності громадянина перед державою, держави перед громадянином та відповідальності особи.

ВИСНОВКИ

Одним із ключових етапів у розумінні багатогранності проблеми забезпечення соціальної стабільності на

рівні територіальних громад є аналіз кризі призму концепції сталого розвитку. Названа концепція, яка першочергово виникла як модель економічного зростання, з урахуванням природних ресурсів та екологічної безпеки, в подальшому перетворилася на комплексний підхід до безпечного та стабільного існування суспільства, охоплюючи різні аспекти, серед яких соціальні, економічні, екологічні.

Попри певну автономність, інтереси територіальних громад є частиною загальнодержавних соціальних інтересів, котрі реалізуються в межах інтересів усього суспільства. Суспільні та державні інтереси залежать від економічного становища різних соціальних груп, включаючи територіальні громади. Проте, ці інтереси не обмежуються лише економічними аспектами, адже вони також виражаються в настроях, поглядах, емоційних реакціях, ідеології та інших аспектах. Тому дуже актуальним стає питання щодо формування локально-індивідуальних і локально-групових інтересів і їх подальшого узгодження для створення загального соціального інтересу.

Основним рушієм для подальшого проведення реформи децентралізації та закріплення набутих по відношенню до стійкого соціально-економічного розвитку на рівні територіальних громад є стратегічно скерований процес. Прийняття стратегічних документів місцевого соціально-економічного розвитку повинно базуватися на:

- інтеграційній узгодженості з положеннями концепції соціальної відповідальності, в межах якої генеральною метою діяльності місцевих органів влади є забезпечення якісного суспільного життя у громаді та всебічна підтримка суспільно корисних ініціатив;
- врахуванні політичних, соціально-економічних, демографічних, екологічних факторів тощо;
- використанні конкурентних переваг територіальної громади;
- максимальному залученні всіх зацікавлених сторін, що включає різноманітні інтереси та погляди всього населення територіальної громади;

Література:

1. Бобровська О. Ю. Концептуальний підхід до створення системи соціальної безпеки територій як чинник успішного реформування місцевого самоврядування. Держава та регіони. Державне управління. 2015. № 2 (50). С. 46—50.
2. Бородін Є. І. Управління соціально-гуманітарною сферою в процесі добровільного об'єднання територіальних громад: теоретичний та практичний аспекти. Аспекти публічного управління. 2015. № 5—6. С. 65—75.
3. Чуп І. Актуальні підходи до підвищення соціальної безпеки територіальних громад. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2016. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_1_18.
4. Дробуш І. В. Соціальні інтереси територіальних громад в контексті формування громадянського суспільства та децентралізації влади. Публічне право. 2015. № 2. С. 50—57.
5. Medvid, V., Pylypenko, V., Pylypenko, N., Ustik, T., Volchenko, N., & Vashchenko, M. (2019). Factors of rural

development in the context of decentralisation: empirical research. Economic Annals-XXI. No 177 (5—6), pp. 126—140. URL: <https://doi.org/10.21003/ea.V177-11>.

6. Міністерство розвитку громад та територій України. Моніторинг реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади станом на 10 січня 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf>.

7. Михненко А. Світові моделі соціальної політики: уроки для України. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2011. № 11. С. 219—227.

8. Назаров М. С. Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. Політикус. 2022. Вип. 2. С. 54—59.

9. Наказ Міністерства регіонального розвитку від 30.03.2016 № 75 "Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогностичних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16#%20n8>.

10. Парамзіна Т. В. Організаційні та правові аспекти створення та забезпечення сталого розвитку територіальних громад. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 6. URL: <http://www.dy-nauka.com.ua/?op=1&z=1090>.

11. Полторак А. С. Організація соціально-економічного розвитку територіальних громад. Modern Economics. 2022. № 33. С. 88-98. URL: [https://doi.org/10.31521/modecon.V33\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V33(2022)-12).

12. Pylypenko, N., Karpets, O. Empirical analysis of social entrepreneurship development in communities based on behavioral theory. International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences". 2021. № 8. URL: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7511/>

13. Пилипенко В. В. Основні напрями соціально-економічного розвитку територіальних громад з точки зору їх мешканців. Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Економічні науки. 2022. № 1. С. 68—73.

14. Громадський простір. Стратегії регіонального розвитку як точки зростання після Перемоги. URL: <https://www.prostir.ua/?news=strategiji-rehionalnoho-rozvytku-yak-tochky-zrostannya-pislya-peremohy>.

15. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р "Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p#Text>.

16. Забарна Е. М. Територіальні громади в європейському транскордонному просторі. Економічний форум. 2020. № 3. С. 3—9.

17. Заяць Т. А. Розвиток сільських поселень України в умовах децентралізації: можливості та ризики. Демографія та соціальна економіка. 2017. № 31 (3). С. 48—60. URL: <https://dse.org.ua/archive/31/4.pdf>.

18. Закон України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>.

19. Закон України "Про співробітництво територіальних громад" від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>.

20. Заяць Т. А., Краєвська Г. О. Соціальні послуги для вразливих категорій населення в територіальних громадах України. Економіка України. 2022. № 3. С. 57—74. URL: <https://doi.org/10.15407/economy-ukr.2022.03.057>.

21. Zhovnirchuk Y., Chernov S., Larina N., Lukashuk M., Antonova L. (2023). Strategic planning for the sustainable development of territorial communities. International Journal of Sustainable Development and Planning. Vol. 18, no. 7, pp. 2097—2105. URL: <https://doi.org/10.18280/ijdsdp.180712>.

22. Antonova L., Havrychenko D., Primush R., Kropyvnytskyi V., Tohobytska V. (2022), Modern Aspects of SMART-Management of the Region in the Context of the Development of Public Administration. IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security. Vol. 22, no. 5, pp. 469—474.

References:

1. Bobrovska, O. Yu. (2015), "A conceptual approach to the creation of a system of social security of the territory as a factor in the successful reform of local self-government", Derzhava ta rehiony. Derzhavne upravlinnia, vol. 2 (50), pp. 46—50.

2. Borodin, E. I. (2015), "Management of the social and humanitarian sphere in the process of voluntary unification of territorial communities: theoretical and practical aspects", Aspects of public administration, vol. 5—6, pp. 65—75.

3. Chup I. (2016), "Current approaches to improving the social security of territorial communities", Public administration: theory and practice, vol. 1, Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2016_1_18 (Accessed 05 Aug 2023).

4. Drobush, I. V. (2015), "Social interests of territorial communities in the context of the formation of civil society and decentralization of power", Public law, vol. 2, pp. 50—57.

5. Medvid, V., Pylypenko, V., Pylypenko, N., Ustik, T., Volchenko, N., & Vashchenko, M. (2019), "Factors of rural development in the context of decentralisation: empirical research", Economic Annals-XXI, vol. 177 (5—6), pp. 126—140. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V177-11>.

6. Ministry of Communities and Territories Development (2022), "Monitoring of local government reform and territorial organization of government", Available at: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/800/10.01.2022.pdf> (Accessed 05 Aug 2023).

7. Mykhnenko, A. (2013), "World models of social policy: lessons for Ukraine", Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia, vol. 11, pp. 219—227.

8. Nazarov, M. S. (2022), "Social stability at the level of territorial communities in the conditions of modern challenges", Politykus, vol. 2, pp. 54—59.

9. Ministry of Regional Development of Ukraine (2016), Order "On approval of Methodical recommendations for the formation and implementation of forecast and program documents of socio-economic development of the united territorial community", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0075858-16#n8> (Accessed 05 Aug 2023).

10. Paramzina, T.V. (2017), "Organizational and legal aspects of the creation and sustainable development of local communities", Public administration: improvement and development, vol. 6, Available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1090> (Accessed 05 Aug 2023).

11. Poltorak, A. S. (2022), "Organization of social and economic development of territorial communities", Modern economics, vol. pp. 33, 88—98. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V33\(2022\)-12](https://doi.org/10.31521/modecon.V33(2022)-12).

12. Pylypenko, N. and Karpets, O. (2021), "Empirical analysis of social entrepreneurship development in communities based on behavioral theory", International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences", vol. 8. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7511>.

13. Pylypenko, V. V. (2022), "The main directions of socio-economic development of territorial communities from the point of view of their residents", Interscience. Series: Economic sciences, vol. 1, pp. 68—73.

14. Public space. (2022), "Regional development strategies as growth points after the Victory", Available at: <https://www.prostir.ua/?news=stratehiji-rehionalnoho-rozvytku-yak-tochky-zrostannya-pislya-peremohy> (Accessed 05 Aug 2023).

15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014), Resolution "The concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine", Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text> (Accessed 05 Aug 2023).

16. Zabarna, E. M. (2020), "Territorial communities in the European cross-border space", Economic Forum, vol. 3, pp. 3—9.

17. Zaiats, T. A. (2017), "Development of Rural Settlements of Ukrainian Conditions of Decentralization: Opportunities and Risks", Demography and Social Economy, vol. 31 (3), pp. 48—60, Available at: (Accessed 05 Aug 2023). <https://dse.org.ua/arhchive/31/4.pdf>.

18. Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "On Voluntary Unification of Territorial Communities", Available at: (Accessed 05 Aug 2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

19. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On Cooperation of Territorial Communities", Available at: (Accessed 05 Aug 2023). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text>

20. Zayats, T.A. and Kraevska, G.O. (2022), "Social services for vulnerable categories of the population in territorial communities of Ukraine", Ukraine economy, vol. 3, pp. 57—74. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.03.057>.

21. Zhovnirchuk, Y., Chernov, S., Larina, N., Lukashuk, M., Antonova, L. (2023), "Strategic planning for the sustainable development of territorial communities", International Journal of Sustainable Development and Planning, Vol. 18, No. 7, pp. 2097—2105. <https://doi.org/10.18280/ijdsdp.180712>

22. Antonova, L. Havrychenko, D. Primush, R. Kropyvnytskyi, V. Tohobytska, V. (2022), "Modern Aspects of SMART-Management of the Region in the Context of the Development of Public Administration", IJCSNS. International Journal of Computer Science and Network Security, Vol. 22, no. 5, pp. 469—474.

Стаття надійшла до редакції 15.08.2023 р.